

χνίτης, εἶπε γρουλλίζων. Πρέπει νὰ εἶνε Βορειοαμερικανὸς βεβαίως.

Ὁ Πινσὼν ἐμειδίασεν. ἤλπιζεν ὅτι ὁ πλοίαρχος τοῦ *Δάβις*, χάρις τῇ ἰκανότητι αὐτοῦ, ἦν ἀνωμολόγει· καὶ ὁ πλοίαρχος θὰ κατώρθου ἐπὶ τέλους νὰ ἐκδιάσῃ τὸν ἀποκλεισμὸν τὸν *Φούλτωνος* καὶ νὰ εἰσδύσῃ ἐντὸς τοῦ λιμένος. Αἴφνης τὸ πειρατικὸν ἐφάνη ἀναγόμενον εἰς τὸ πέλαγος καὶ διευθυνόμενον πρὸς τὴν Εὐρώπην. Ὁ *Φούλτων* ἀπεναντίας ἔμεινεν ἥσυχος περιπολῶν παρὰ τὴν ἀκτὴν.

— Ἐπιστρέφει ὀπίσω καὶ θὰ μὰς διαφύγη! εἶπεν ἀκουσίως ὁ μηχανικὸς πρὸς τὸν πλοίαρχον.

— Καθόλου, ἀπήντησεν οὗτος· ὁ κατεργάρας αὐτὸς δοκιμάζει μίαν πανουργίαν, ἣτις θὰ ἐπέτυχανεν ἂν εἶχε νὰ κάμῃ μὲ κανένα Γάλλον ἢ κανένα Ἄγγλον, ἀλλὰ ὄχι μαζί μου. Ὁ *Δάβις*, κύριέ μου, ὅπως ἡμεῖς, δὲν ἔχει ἄνθρακας καὶ δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Εὐρώπην εἰμὴ μὲ τὰ ἰστία. Ἀνάγκη λοιπὸν ἐξάπαντος ἢ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ ἢ νὰ προφθάσῃ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν Ἁγίον Δομίνικον. Ἄν ὅμως ὁ κακὸς καιρὸς ἐξακολουθήσῃ νὰ μὰς εὐνοῇ, πρὶν κατορθώσῃ αὐτὸ, πρέπει νὰ δοκιμάσῃ τὰς σφαιρας μὰς.

Ὁ Πινσὼν δὲν ἀπήντησεν ἢ χαρὰ ἦν προὔξουν αὐτῷ αἱ εἰδήσεις αὐταὶ τὸν κατέπνιγεν. Ἐσκέπτετο ὅτι ἔληγεν ἐπὶ τέλους τὸ παράδοξον αὐτοῦ ταξείδιον. Τὰ δύο ἀτμόπλοια ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τῶν γαιανθράκων ἐξ ἀνάγκης θὰ προσωρμίζοντο ἐντὸς ὀλίγων ὥρων, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ πλοίαρχου, ὃν παρ' ὀλίγον ἐνηγκαλιζέτο ἐκ τῆς ἀγαλλιᾶσεως ὁ μηχανικὸς.

Τὴν νύκτα, μὲ ὄλην τὴν κακοκαιρίαν, ὁ *Φούλτων* κατώρθωσε νὰ κρατῇ τὸν *Δάβις* ὑπὸ τὰς ἀκτῖνας τῆς ἠλεκτροικῆς αὐτοῦ συσκευῆς. Εἰκοσάκις ὁ πειρατὴς ἐδοκίμασε νὰ εἰσχωρήσῃ ἐντὸς τοῦ πορθμοῦ καὶ εἰκοσάκις ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν πυροβολισμῶν. Ὁ *Δάβις* ἀπήντα εἰς τὸ πῦρ καὶ πολλοὶ ναῦται ἐπληγώθησαν ἐκατέρωθεν· ἀλλὰ διὰ τῶν ἐλιγμῶν του τὸ πειρατικὸν ἀπέφρευε τὴν προσέγγισιν καὶ τὴν ἐπίθεσιν τοῦ ἀντιπάλου, ὅστις εἰς πάλιν ἐκ τοῦ συστάδην ἤθελε συντρίψει αὐτὸν ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν.

Περὶ τὴν δεκάτην τῆς νυκτὸς ὁ ἄνεμος ἐκόπασεν, ὁ οὐρανὸς ἐφάνη διάσπερος καὶ τὰ κύματα ἐγαληνίασαν. Μόλις περὶ τὸ μεσονύκτιον ὁ Πινσὼν ἀπεφάσισε νὰ κατακλιθῇ, πεποιθὼς ὅτι θ' ἀπεβιάζετο τὴν ἐπιούσαν. Περὶ τὴν πέμπτην ὥραν τῆς πρωτῆς ὁ μηχανικὸς αἰσθανόμενος μετ' ἐκπλήξεως τὸν *Φούλτων*α κινούμενον, ἐνεδύθη μετὰ σπουδῆς καὶ ἀνήλθεν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος. Ἡ νῆσος τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ εἶχεν ἐξαφανισθῆ· ἀντ' αὐτῆς ἔβλεπεν ἐνώπιον αὐτοῦ πληθὺν νησιδίων, ἐφ' ὧν τὰ κύματα συνετρίβοντο μετὰ λύσεως. Ὁ *Δάβις* εἰς ἀπόστασιν τριῶν χιλιομέτρων περίπου ἐφαίνετο πλέων ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὑφάλων, λέμβος

δὲ τις φέρουσα ἰστίον ἐκυμαίνετο φερομένη ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, διακόσια ὡς ἔγγιστα μέτρα μακρὰν τοῦ *Φούλτωνος*.

[Ἐπειτα συνέχιστο].

ΑΘΗΝΑΪΚΑ

Γάμοι ἐπὶ τουρκοκρατίας.

Συνέχεια καὶ τέλος ἰδί σελ. 589.

Στολισμὸς τῆς νύμφης. Ἄμα ἀνέτελεν ἡ ἡμέρα τοῦ γάμου προσήρχετο ἐκ νέου ἡ στολιστρά καὶ τινες συγγενεῖς τῆς νύμφης, προσβύτιδες, ὑπανδροὶ, καὶ ἀνηβοὶ κόραι· ἡ θύρα τῆς οἰκίας ἐκλείετο καὶ ἐτίθετο τὸ *γκάγκαρο*¹, ἢ ἡ ἀμπάρα.

Πρῶτον ἔργον τῆς στολιστράς ἦτο νὰ θέσῃ πέλεκυν ἐπὶ τῆς πυρᾶς, ἐπ' αὐτοῦ δὲ *κηκιδία* καὶ *γαρόφαλλα*. Ταῦτα ἐκάλυπτε δι' ἄλλου σιδήρου, ἐφ' οὗ ἔθετεν ἄνθρακας ἀνημμένους. Ἄμα ἐκαίοντο ἀπέσυρε τὸν πέλεκυν ἐκ τῆς πυρᾶς, ἔβριπτεν ὀλίγον ἔλαιον ἐπ' αὐτῶν, διαλύουσα δὲ καὶ μιγνύουσα καλῶς ταῦτα, κατεσκευάζε μέλαιναν βαφὴν, δι' ἧς ἔθαπεν ἀπειδώσ τὰς ὀφρῦς τῆς νύμφης. Μετὰ ταῦτα τὴν ἐχρύσωμεν· ἔθετε δηλαδὴ ἕν χρυσοῦν ἄστρον εἰς τὸ κέντρον τοῦ μετώπου τῆς. Ἄνωθεν δὲ τῶν ὀφρῶν σειρὰν ὄλην μικρῶν ἀστέρων βαθυμῆδὸν μικρυνομένων καὶ ἀκολουθούντων τὴν διεύθυνσιν τῶν ὀφρῶν. Τὰ ἄστρα κατεσκευάζοντο διὰ μικρῶν τεμαχίων χρυσοῦν κροσσῶν (ἰντράδες) καὶ τεμαχίων χρυσοκανθάρων (ἐντόμων), ἐκολλῶντο δὲ δι' ἀραβικοῦ κόμμεως.

Εἰς τὴν μίαν παρεῖαν τῆς νύμφης διὰ τῶν αὐτῶν μιγμάτων ἐζωγράφιζε τὸν ἥλιον καὶ εἰς τὴν ἄλλην τὴν σελήνην πλησιφανῆ· περίξ δὲ τῶν οὐρανίων τούτων σωμάτων ἔθετε μικρὰ στρογγύλα στίγματα (πούλειαι) καὶ τεμάχια μικρότατα χρυσοκανθάρων (!). Ἐπίσης ἐχρύσωμεν ἐλαφρῶς τὰς συγγενεῖς ὡς καὶ τὰς παρευρισκομένας ἀνήθους παρθένους γὰρ τὸ καλὸ, καίτοι αὐταὶ δὲν θὰ παρευρίσκοντο εἰς τὴν τελετὴν τοῦ γάμου.

Εἰς διάφορα μέρη τοῦ προσώπου καὶ τραχήλου τῆς νύμφης, ἀπαραιτήτως δὲ εἰς τὴν σιαγόνα, ἐτοποθέτει ἡ στολιστρά *ἐληρὸς*, καὶ ἐπὶ τῆς ρίζης τῆς ρινὸς, ἀκριβῶς μεταξὺ τῶν ὀφρῶν, κατεσκευάζε μεγάλην *ἐληρὰν*, κολλῶσα πρὸς τοῦτο μαζύρην τινὰ στιλπνὴν καὶ στρογγύλην κανθαρίδα. Προσέτι ὑπὸ τὰς βλεφαρίδας τῆς νύμφης καὶ εἰς τοὺς κανθοὺς τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ἔσυρε λεπτὰς μαύρας γραμμὰς (σουρμεδες) τῇ βοήθειᾳ τοῦ γνωστοῦ ἐκ τῆς προικοπαρὰδόσεως ἐργαλείου (σουρμεντένι)· διὰ τῶν γραμμῶν τούτων — μὴ πάντῃ ἀγνώστων καὶ τὴν σήμερον — κατώρθουν νὰ φαίνωνται οἱ ὀφθαλμοὶ μεγαλύτεροι

1. Εἰς τὴν λέξιν ταύτην, σημαίνουσαν σύρτην τῆς θύρας σιδηροῦν, μὴ ὄντα πλέον σήμερον ἐν χρήσει, ἀφείλουσιν, ὡς λέγεται, οἱ Ἀθηναῖοι τὴν εἰρωνικὴν ὀνομασίαν «Γκαγκαρατοί».

καὶ ἀμυγδαλωτοί. Πάντα τὰ χρυσώματα, αἱ κανθαρίδες κ.τ.λ. εὐρίσκοντο εἰς τὴν κλασικὴν ταμπακίεραν τῆς στολισίας.

Μετὰ ταῦτα ἔκοπτε τὸ ὑπὲρ τὸ μέτωπον μέρος τῆς κόμης τῆς νύμφης, ὡς καὶ ἦδη ἐπ' ἐσχάτων ἐπεκράτησε νὰ γίνηται, ἐσχηματίζοντο δὲ οὕτω τὰ λεγόμενα κλανκιούλια, τὰ σήμερον λεγόμενα ἀφελειαίς· εἶτα ἐξέπλεκε τὰς πλαγίας πλεξίδας καὶ τὰς ἐρρίπτε πρὸς τὰ ἐμπρός (περτσέμια¹) ἀναμειγμέναις μετὰ χρυσῶν νημάτων, (ἰντράδαις καὶ ἀέρας) ἐνῶ ὄπισθεν ἐκρέμαντο αἱ ὑπερτεσσαράκοντα πλεξίδες (πισκιούλια) καλύπτονται πάντες τὴν ὠμοπλάτην.

Μετὰ ταῦτα — καὶ ἡ ὥρα εἶχε βεβαίως ἀρκετὰ προχωρήσει — ἤρωάτο ἡ νύμφη ἂν θέλῃ νὰ ὑπανδρευθῆ με σεργουῖτσα καὶ κορώνα ἢ με μόνον σεργουῖτσα. Καὶ τὰ μὲν σεργουῖτσα ἦσαν μικρὰ μεταλλινὰ ῥάβδοι, αἰτίνες, ὡς τὰ στελέχη φέρουσι τὸ ἄνθος, ἔφερον ἐπὶ τῆς κορυφῆς των ὀγκώδεις θυσσάνους ἐκ πυκνῶν, λεπτῶν, καὶ χρυσῶν συρμάτων, ἐν οἷς ἐπερώντο πούλιας, διαφόρων χρωμάτων, διατελοῦσαι εἰς ἀένναον καὶ τρομώδη κίνησιν. Πέντε συνήθως τοιαῦτα μεταλλινὰ ῥάβδοι ἦσαν κατὰ σειρὰν προσηλωμένοι εἰς χρυσὴν ταινίαν πλήρη ἀνθέων περιστέφουσαν τὸ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μέγα σύμπλεγμα ἐκ νομισμάτων, ὅπερ ἐλέγετο ἰδίως κορώνα. Τὰ σεργουῖτσα, ἅτινα ἐλέγοντο καὶ κορώνα, ἦσαν κτήμα τῶν διαφόρων ἐκκλησιῶν δι' αὐτῶν δ' ἐξόλιζον τοὺς ἐπιταφίους· καὶ συνήθως οἱ μὲν περὶ τὴν Πλάκα κατοικοῦντες ἐδανείζοντο τὴν κορώνα τῆς Παναγίας Ντουβέργαινας, οἱ δὲ Κατωμερίταις τὴν κορώνα τῆς Παναγίας τοῦ Ἀγγέλου. Πολλοὶ ὅμως ἐπίσημοι οἰκογένειαι κατὰ τὴν ἐπανάστασιν εἶχον ἰδιόκτητα σεργουῖτσα, ἴσως ἐκ καταστραφειῶν ἐκκλησιῶν παραλαβοῦσαι ταῦτα. Σῶζονται δὲ τοιαῦτα, ὡς ἐπληροφόρηθη, εἰς τὴν Μοῦνην τῆς Πεντέλης, καὶ εἰς τινὰς οἰκογενείας.

Ἡ ἰδίως κορώνα ἦτο ὕφασμα βελούδινον ἐρυθρὸν ἐν σχήματι περιλαιμίου τῶν νηπίων (σαλιαρίτα) ἀνστραμμένου· προσαρμοζομένη αὕτη ἄνωθεν τοῦ μετώπου καὶ κατερχομένη ἑκατέρωθεν παρὰ τὰς παρῆας ὑπεβαστάζετο ὑπὸ ταινίας χρυσεῆς (καψάλι) κάτωθεν τῆς σιαγόνος διερχομένης καὶ ἑκατέρωθεν ὑπὸ τὴν κόμην ἐπὶ τοῦ ροτολίου (παρθενικοῦ φρεσίου) ἢ φρεσίου κοινῶν κεκαλυμμένου ὑπὸ μαργαριτῶν, πορπουμένης. Ἡ κορώνα ἦτο κατάφορος ἐκ πολυτίμων κοσμημάτων, νομισμάτων κτλ., ἅτινα συνήθως ἐδανείζοντο παρὰ διαφόρων κατόχων.

1. Τόσον τεχνικῶς καὶ καλλιτεχνικῶς κατασκευάζοντο τὰ περτσέμια, ὥστε ἐνέπνεον τοὺς τότε ποιητὰς ψάλλοντας·

Περτσέμια ἔχει στὴ μιά μεργιά,
περτσέμια ἔχει στὴν ἄλλη,
μαργαριτὰρὶ στὸ λαιμὸ
καὶ γιούλια στὸ κεφάλι. . .

Ὅπως κατανοηθῆ τὸ παράδοξον τοῦτο οἰκοδόμημα, ὅπερ δικαίως περιηγητὴς ἀποκαλεῖ τεράστιον ἀμφιθέατρον, παραθέτομεν ἀπεικόνισμα τῆς κεφαλῆς τῆς νύμφης, ἀντιγράψαντες αὐτὸ ἐκτοῦ συγγράμματος τοῦ ζωγράφου Dupré « Voyage à Athènes », σελ. 37.

Ὅταν ἡ νύμφη ὑπανδρευέτο με μόνον σεργουῖτσα, ἐπὶ τῶν μνηγγῶν ἔφερε δύο μεγάλα φλωρὰ ἔχοντα προσηροσμένα περὶ μικρὰ νομίσματα ἢ μαργαριτάρια ἢ ρουμπιέδες, ἐλέγοντο δὲ μασαλάδες καὶ ἀνηρῶντο ἐκ τῆς κόμης διὰ ἀγκύστρων (γάντζων). Ὅπισθεν τῆς κεφαλῆς ἡ νύμφη ἐφόρει μικρὸν φέσιον ροτόλιον ὀνομαζόμενον, δεδεμὲνον διὰ χρυσοῦ τσεβρέ· τοῦτο δὲ μόνον διετήρει ἡ νύμφη ἐκ τῆς παρθενικῆς ἐνδυμασίας, ἢ ἐπιφουλασσομένη νὰ περιγράψωμεν ἄλλοτε· τινὲς ὅμως ἐφόρουσαν μαργαριταρένιο φέσιον.

Ἦδη μεταβῶμεν εἰς τὴν διακόσμησιν τοῦ στήθους. Τὸ ὑπὸ τὸν λαιμὸν γυμνὸν μέρος τοῦ στήθους ἐκάλυπτε ριορτάνι, ἢτοι πλέγμα ἐκ νομισμάτων χρυσῶν, ἀργυρῶν καὶ μαργαριταρίων, ἅτινα ἐπέρων εἰς νῆμα· κατέληγε δὲ τὸ ριορτάνι εἰς μέγα Κωσταντινάτο ἢ εἰς σαυρὸν πολυτίμον· πρὸς τοῦτοις ἐκ τοῦ λαιμοῦ ἐκρέματο ἡ καράκα δηλ. ταινία πολυτίμος χρυσεῆ ἐν ἣ προσεῖράπτον φλωρὰ, ρουμπιέδες, καὶ Κωσταντινάτα· πολλάκις καὶ τὴν καράκα ἐδανείζοντο παρὰ πλουσιωτέρους οἰκογενείας.

Τὴν λοιπὴν ἐνδυμασίαν ἀπετέλουν τὰ ἐξῆς· ἀν-

τερι ἐκ πολυτίμων ὑφασμάτων, χρυσοῦν σαλιβάρι, σαμουρόγωνα ἢ κακουρόγωνα, ὑποκάμισον μεταξωτὸν με μπιμπιλιαίς ἢ πούλιαίς ἢ μαργαριτάρια, ζώνη πλατεία μεταξίνη χρυσοκέντητος ἢ χρυσοῦν μαντήλιον (τζεβρὲς). Ἐν ταῖς χερσὶν ἔφερε ψέλλια ἐκ χρυσοῦν ἀλυσίδων ἀποτελούμενα, ὀνομαζόμενα *μπελελίγια*, ἐκ δὲ τῶν ὧτων παμμέγιστα ἐνώτια. Ἡ ὑπόδησις (ποδεμὴ) ἦτο διπλῆ, ἐσώθεν μὲν ψιλὰ ἐμβάδες ἐρυθραὶ (τερλίκια) καὶ ἔξωθεν συρτὰ κίτρινα ὑποδήματα. Σημειωτέον ὅτι περικνημίδας δὲν ἐφόρουσαν! . . . Μὴ ἀποστρέφετε ὅμως τὴν ὄψιν, διότι αἱ τότε Ἀθηναῖαι διεκρίνοντο διὰ τὸ καλλίσφυρον αὐτῶν καὶ τὴν ἄκραν τῶν ποδῶν ἐπιμέλειαν, ἀμιλλώμεναι ἐπὶ λευκότητι καὶ ἀπαλότῃ ἐπίδερμίδος καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ νήπια.

Τέλος ἡ στολιστρα ἔθετεν ἐντὸς λεκάνης τρεῖς βόλους ἄλατος, ἅμα δὲ ἤρχιζε νὰ διαλύεται, ἐδράντιζε τὰ δωμάτια λέγουσα: «Ὅπως λύνει τὸ ἄλατι νὰ λυώσουν οἱ ὄχτροί». Ὅπισθεν τῆς ζώνης τῆς νύμφης ἔκρυπτε κρυφίως μικρὸν ψαλλίδιον ἀνοικτὸν, ὅπως κοποῦν ἢ κακαῖς γλώσσαις, καὶ ἐννέα ἀμύγδαλα ὅπως *κάμη ἐννέα γιγούς*, καὶ κάτωθεν τοῦ ὑποδήματός της διὰ κατραμίου ἔκαμνε τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ—γὰ νὰ πατήσῃ τὸν τρισκατάρατο. — Πρὸς τούτοις ἐδίδετο εἰς τὴν νύμφην ἀφέψημα ἀποτελούμενον ἐξ ὕδατος, ζαχαρέως, κανέλας, γαροφάλων, καὶ φλοιοῦ λεμονίου, ὡς ἐνδυναμωτικὸν κατὰ τῆς κοπώσεως.

Οὕτω συνετελεῖτο ὁ στολισμὸς τῆς νύμφης καὶ ἐπερατοῦτο τὸ καλλιτεχνικὸν τῆς στολιστρας ἔργον. Τάλαινα νύμφη! ἦτις ἐν τοιαύτῃ καταστάσει ὑπεχρεοῦσα νὰ διαμείνης ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, ἐξ ὧν τὰς δύο ἔγγαμος!! Ὡς λέγουσιν ὅμως τὰ κακὰ στόματα, νεωτερισταὶ τινες γαμβροὶ εἰσερχόμενοι εἰς τὴν παστάδα ἔπλυνον τὴν νύμφην διὰ μέλανος στυφοῦ οἴνου, διεσκόρπιζον σεργιούτσα, κορώνας, χοτόζια, ἰντροάδες, πούλιας, γιορντάνια, δίχτυα, κανάκες κτλ. εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τοῦ δωματίου καὶ ἐθαύμαζον τοὺς ξανθοὺς ἢ μέλανας πλοκάμους τῆς παρθένου νύμφης, περιστεφόντας ἀφειδῶς τὸ ἐρυθρὸν πρόσωπόν της, ἐρυθρὸν ἦν ἐκ μόνου τοῦ χρώματος τῆς αἰδοῦς. . .

Οἱ γέροντες, καὶ ἰδίως αἱ γυναῖκες, διεμαρτύροντο ἐπὶ τούτοις, καυτηριάζουσαι διὰ φοβερῶν ἐκφράσεων τὴν ἔκλυσιν τῆς ἐποχῆς, καὶ τὴν περιφρόνησιν τῶν πατροπαράδοτων ἠθῶν καὶ ἐθίμων!!

Στολισμὸς τοῦ γαμβροῦ. Ὁ στολισμὸς τοῦ γαμβροῦ οὐδὲν περιέχει τὸ ἔκτακτον· ἀντὶ τῆς στολιστρας μετεκαλεῖτο ὁ κουρεὺς, ὀθωμανὸς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ. Ὁ μελλόγαμβρὸς ἐτοποθετῆτο εἰς ὑψηλὴν τινα θέσιν, *θρονὸν*, ἠτις ἦτο συνήθως εὐρὸν ἀνάκλιτρον ἐφ' οὗ ἐπέθετο προσκεφάλαια καλυπτόμενα δι' ὀθόνης· ὅταν ὁ καιρὸς ἐπέτρεπε, τὸ ξύρισμα ἐγένετο εἰς τὴν αὐλὴν, ἠτις κατὰ τὰς τότε διαίρεσεις ἀπετέλει τὸ σπουδαιότατον καὶ ἀναπόφευκτον διαμερίσμα τῆς

οἰκίας. Ἐνῶ ὁ γαμβρὸς ἐξυρίζετο τὰ ὄργανα ἔπαιζον, οἱ δὲ συγγενεῖς προσερχόμενοι ἐρρίπτον ἐπὶ τῶν ὧμων τοῦ κουρέως δῶρα, μαντήλια, γεμενιά κτλ., ἐντὸς δὲ τῆς λεκάνης τοῦ χρώματα. Ὁ κουρεὺς ἀφ' οὗ διὰ τῆς ἀφῆς ἐπέθετο ὅτι τοῦ γαμβροῦ αἱ παρειαὶ ἐπανῆλθον εἰς τὴν ἀνηθότητα, ἐλάμβανε τὸ γνωστὸν *καρὶ* καὶ διὰ ῥοδοστάμου ἔβραινεν ἀφειδῶς τὸ πρόσωπον τοῦ γαμβροῦ, ἐπεδαψίλευε δὲ καὶ εἰς τοὺς παρισταμένους ἰκανὰς σταγόνας· μετὰ ταῦτα ἐκτένιζε τοῦ γαμβροῦ τὴν μακρὰν κόμην (ἐὰν ἀνήκεν εἰς τὴν πρώτην κοινωνικὴν τάξιν, διότι οἱ τῆς δευτέρας *παζαργιάνοι*, ἔκειρον τὴν κόμην). Πρὶν ἢ ἀναχωρήσῃ ὁ κουρεὺς ἐφρόντιζε νὰ κρύψῃ ἐντὸς τῆς ζώνης τοῦ γαμβροῦ *μαυρομάτικο μαγαῖρι γιὰ τὸ μάτι*, οἱ συγγενεῖς του δὲ τότε παραλαμβάνοντες αὐτὸν ἀνήρχοντο εἰς τὴν οἰκίαν, ὅπως τὸν ἐνδύσωσιν, ἐνῶ εἰς τὴν αὐλὴν τὰ ὄργανα ἔπαιζαν ἀδιαλείπτως. Ἡ ἐνδυμασία τοῦ γαμβροῦ ἦτο ἡ συνήθης τουρκικὴ (ἄντερ, γούνα, ζωνάρι, σαλιβάρι κτλ.), ἡ τοῦ γάμου ὅμως ἐνδυμασία ἦτο πολυτιμότερα, διὸ πολλάκις ἐδανείζοντο πολλὰ ἐξ αὐτῆς. Ἡ ἐνδυμασία ἐποικίλει κατὰ τὰς κοινωνικὰς τάξεις· οὕτω τὸ καλπάκιον εἰς τὴν δευτέραν τάξιν ἀντικαθίστατο διὰ μικροῦ ἐπιπέδου φρεσίου περιτετυλιγμένου διὰ μαντηλίου (κασπαστί), εἰς τὴν τρίτην διὰ μεταξίνου μαντηλίου καὶ εἰς τοὺς χωρικοὺς διὰ κοινοῦ μαντηλίου (σερβέτα). Ἡ ὑπόδησις (ποδεμὴ) τῶν ἀνδρῶν ἦτο ὡς καὶ ἡ τῶν γυναικῶν.

Οἱ μελλοντοφροὶ ἐστολισθησαν.

Τελετὴ τοῦ γάμου. Ἡ 4 μ. μ. ἤχησεν— ὦρα καθ' ἣν συνήθως ἐτελοῦντο οἱ γάμοι— ὁ γαμβρὸς ὠρχίασεν, ἐνῶ ἐξ ἑτέρου ἡ νύμφη θὰ ἤρθη ἴσασεν· ἄλλα τοῦ μὲν νυμφίου ἡ ὠρχότης εἶνε καταφανὴς προκαλοῦσα λογοπαίγνια τῶν συγγενῶν, τῆς νύμφης ὅμως ἡ ἐρυθρότης τοῦ νῆ φανῆ, μέσω τόσων ἀστέρων καὶ βαφῶν! Πρώτη, προσερχομένων τινῶν συγγενῶν τοῦ γαμβροῦ, ἐκκινεῖ ἡ συνοδεία τῆς νύμφης, ἣν ἀφίνοντες εἰς τὴν ἐκκλησίαν μετ' εὐαρίθμων συγγενῶν, μεταβαίνουσιν ὅπως παραλάβωσι καὶ τὸν γαμβρὸν, ὃν ἅμα ἀκούεται ὁ ἦχος τῶν προσεγγιζόντων ὀργάνων ἀρχίζουσι νὰ ξυρίζωσιν. Ὁ γαμβρὸς στολισθεὶς, ὡς ἄνω ἐρρέθη, διευθύνεται πρὸς τὴν ἐκκλησίαν μέσω βροχῆς ὀρχίου καὶ χιόνος βαμβακοσπόρων. προηγούνται τὰ ὄργανα παίζοντα *ταξίμι*· τὸν γαμβρὸν βαδίζοντα φυσικῶς κρατοῦσι διὰ τῶν βραχιόνων στενὸς τις συγγενῆς καὶ ὁ *κουμπάρος* τὴν τριάδα περικυκλοῦσιν οἱ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν φύλων συγγενεῖς αὐτοῦ τε καὶ τῆς νύμφης, καὶ οὕτω φθάνουσιν εἰς τὸν ναὸν, ὅπου πάντοτε ἐτελοῦντο οἱ γάμοι.

Ἄλλ' ἢ μετὰ τὴν ἐκκλήσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν δὲν ἦτο τόσῳ ἀπλῆ ὡς ἡ τοῦ γαμβροῦ· πρὶν ἀναχωρήσῃ ἐφίλει πάντας καὶ πάσας, ἰδίως δὲ τῶν προσυτέρων τὰς χεῖρας λαμβάνουσα τὰς εὐχὰς τῶν:

«καλή μοῖρα, καλορροΐζικα, καλούς απογόνους, καλὰ ἔσρανα, νὰ κάμης ρίζαις καὶ κορφαῖς, κλ.». Εἶτα δὲ πρῶτον ἐτοποθετεῖτο μέσῳ δύο γραῶν δυσειδεστάτων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ μικρῶν τὸ ἀνάστημα, αἵτινες τὴν ἐκράτουν διὰ τῶν βραχιόνων, ἔχουσαν ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας· ἡ τοιαύτη τοποθέτησις τῆς νύμφης ἐγένετο, ὅπως ἡ καλλονὴ τῆς κυπα ἔα τὰ μάτια. Προηγούντο δὲ τὰ στέφανα, δῶρα τοῦ κουμπάρου, ἐντὸς πολυτίμου δίσκου, καὶ ὑπὸ ταῦτα ὑπῆρχε τὸ κουμάρι τοῦ κουμπάρου, ὕψασμα μετὰξινον. Πρὸ τῆς νύμφης καὶ εὐθὺς μετὰ τὰ ὄργανα παῖς τις περιεπάτει ὀπισθοβατικῶς κρατῶν μέγαν καθρέπτην ἀπέναντι αὐτῆς. Ἡ νύμφη εἶχε τεταπεινωμένους τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ σχεδὸν κλειστοὺς, ἐβάδιζε δὲ, προσβλέπουσα εἰς τὸν καθρέπτην καὶ ἐξ αὐτοῦ ὀδηγούμενη, βραδέως... βραδύτατα... μόλις σύρουσα τοὺς πόδας· ἡ μᾶλλον εἶρε, τόσον ἀργά, ὥστε ὦραι παρήρχοντο ὅπως φθάση εἰς τὴν ἐκκλησίαν... Μάλιστα διηγούνται ὅτι νύμφη τις — τῆς Μπαμπάραινας — τὸ παράκαμε καὶ τόσον ἀργά ἐβάδιζεν, ὥστε, καίτοι κατόκει πλησίον τῆς ἐκκλησίας, ἠναγκάσθησαν νὰ μετακαλέσωσιν ὑπηρετάς μετὰ φαγαρίων, διότι ἐνύκτωσε.

Πρὸς τὸ βάδισμα τῆς νύμφης ἐλανόνιζετο καὶ ὁ χρόνος τῶν ὀργάνων, ὃ δὲ ἦχος τῆς προπομπῆς τῆς νύμφης ὠνομάζετο *riri-nána*. Ὅσον διήρχετο ἡ συνοδεία θόρυβος ἠκούετο ὀπισθεν τῶν κερασίων, διὰ τῶν πυκνῶν συρμάτων τῶν ὁποίων αἱ παρθέναι ἔβλεπον διερχόμενον τὸ μέλλον αὐτῶν, ἐνῶ πανταχόθεν ἐρρίπιετο ὄρουζα καὶ βαμβυκαλόσπορος· Ὁ ταχὺς ρυθμὸς τῶν ὀργάνων (ταξήμι) ἀνήγγελλε τὴν ἔλευσιν τῆς νύμφης εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅταν δὲ ἀφικνεῖτο καὶ ὁ γαμβρὸς τότε καὶ μόνον τότε ἔβλεπε τὴν νύμφην καὶ μετ' αὐτῆς τὴν τύχην τοῦ!

Παράδοξον ἔθιμον ὑπῆρχε κατὰ τὴν συνάντησιν δύο νυμφῶν καθ' ὁδόν. Ὅταν τοῦτο συνέβαινεν, αἱ συνοδεῖαι ἴσταντο ὡς ἀπολελιθωμένοι... αἱ δύο νύμφαι ἐπροχώρουσαν καμαρώνουσαι καὶ κρατοῦσαι εἰς τὸ στόμα ἀργυροῦν νόμισμα (παρὰν)· προσεγγίζουσαι δὲ τὰ χεῖλη των ἀντήλασον τῇ βοήθειᾳ τῶν ὁδόντων τὸ νόμισμα, τῶν συνοδευόντων δ' αὐτοῦ· ἀπειθυνόντων ἀπειρίαν εὐχῶν, ἐξηκολούθουν τὸν δρόμον των.

Ἱεροτελεστία. Ἡ Ἱεροτελεστία τοῦ γάμου οὐδὲν ἔθιμον περιεῖχε μὴ διασωθὲν μέχρις ἡμῶν, ἐκτὸς τοῦ τυλίγματος· δηλ. ὅτε ἐγένετο ὁ τριπλοῦς κύκλος ψαλλομένου τοῦ «Ἡσαΐα χόρευε» ἐκράτουν ὀπισθεν αὐτῶν ὕψασμα — τὸ δῶρον τοῦ κουμπάρου — δι' οὗ τοὺς ἐτύλισσον διὰ μιᾶς στροφῆς λίαν χαλαρῶς, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ ἐμποδίζωνται εἰς τὰς κινήσεις των, ἐνῶ ἄρβρον τέκνον ἐκάστοτε τοὺς διεχώριζε διερχόμενον μέσῳ αὐτῶν.

Τὰ στέφανα τοῦ γάμου ἦσαν ἐκ κλήματος — συνήθως ἐκ τοῦ εἶδους τοῦ λεγομένου *σιρικίου* — ἔχοντος ὠρισμένον ἀριθμὸν ὄζων (κόμπων), περι-

εἴλισσον δ' αὐτὰ διὰ ταινιῶν καὶ χρυσομάτων· τινὲς ὅμως εἶχον ἀργυρᾶ.

Μετάβασις τῆς νύμφης εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ. Μετὰ τὸ πέρας τῆς Ἱεροτελεστίας, οἱ συμπέθεροι ἠνοῦντο καὶ ἐπέστρεφον πάντες ὁμοῦ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ προπορευομένων τῶν ὀργάνων καὶ παιζόντων τὸ γνωστὸν νίνι-νάνα ἀλλ' εἰς ταχύτερον ρυθμὸν. Τὸ παράδοξον εἶνε ὅτι καθ' ὁδὸν ὁ γαμβρὸς καὶ ἡ νύμφη δὲν συνεβάδιζον, ἀλλὰ προηγεῖτο μὲν ἕκείνος βασταζόμενος ὑπὸ δύο γηραιῶν συγγενῶν του, εἶπετο δ' ἡ νύμφη μέσῳ τῆς ζυνορίας τῶν γνωστῶν ἤδη ἡμῖν νοδῶν γραιῶν. Ἄμα ἔρθανον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ, τὰ ὄργανα ἔκρουον τὸ γνωστὸν ταξήμι. Τότε ἐξήρχοντο τῆς οἰκίας τοῦ γαμβροῦ γυναῖκες συγγενεῖς αὐτοῦ προπορευθεῖσαι πρὸς ὑποδοχὴν. Ὁ γαμβρὸς ἴστατο βήματα τινα πρὸ τῆς ἐξω θύρας, καὶ προηγεῖτο ἡ νύμφη· καὶ μία μὲν τῶν γυναικῶν ἐδίδεν αὐτῇ μικρὸν ἄρτον σύμβολον εὐτυχίας, ἑτέρα ῥόδι σύμβολον πολυτεκνίας, καὶ ἄλλη μίαν καθοῦλα βάμβυκακος, ἅτινα ἡ νύμφη λαμβάνουσα ἐδίδε πρὸς τὰ ὀπίσω χωρὶς νὰ στραφῇ, ἐνῶ γυνὴ δι' ὕδατος ἔχοντος ἀνακελυμένον ἄλας ἐρρίαινε τὰ πέριξ, καὶ ἄλλη ἐρρίαινε διὰ τοῦ γνωστοῦ *καρίου*. Πρὸς τοῦτοις ἐντὸς κυπέλλου πλήρους μέλιτος ὑπῆρχε δίδυμον ἀμύγδαλον διχασμένον, ἐξ ὧν τὸ ἐν ἐδίδετο τῇ νύμφῃ, ἥτις ἐξεμύζα μόνον αὐτό· γυνὴ δὲ ἐκ τῶν παρ' αὐτῆς διὰ μαντηλίου τὸ ἐλάμβανεν ἐκ τοῦ στόματος τῆς νύμφης ἐπιμελῶς, τὸ ἔδενε κόμπο καὶ τὸ ἐφύλαττε· ἀλλ' ὁ γαμβρὸς... τὸ ἔτρωγε. Τὸ ἔθιμον τῶν ἀμυγδάλων καὶ τοῦ μέλιτος διατηρεῖται μέχρι σήμερον ἐν Ἀθήναις διδόμενον ὅμως κατὰ τὴν Ἱεροτελεστίαν.

Ἡ νύμφη ἴσταται ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ τῆς ἐξω θύρας, θέτουσα δὲ τὸν μικρὸν δάκτυλον τῆς χειρὸς ἐπὶ τοῦ μέλιτος χαράσσει τέσσαρας σταυρούς· εἰς τὸ ἄνω μέρος, εἰς τὰς δύο πλευράς καὶ εἰς τὸν οὐδὸν τῆς θύρας, ὃ δὲ γαμβρὸς προχωρεῖ... ἐξάγει ἐκ τοῦ ζωναρίου του τὸ μαυρομάτικο μαχαίρι, χαράσσει τρεῖς τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ὅπου ἤλειψεν ἡ νύμφη μέλι, καὶ εἶτα καρφώνει αὐτὸ ἰσχυρῶς εἰς τὰ ἄνω τῆς θύρας καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν αὐλήν, οἱ δ' ἐπόμενοι ἀνασπῶσιν αὐτό.

Κατὰ τὴν ἔλευσιν τῆς νύμφης ἡ πενθερὰ κρύπτεται, φοβουμένη μήπως, ἄμα τὴν ἀτενίσῃ ἡ νύμφη, εἶπη μέσα της τὸ φοβερόν :

«Χὰμ πεθερὰ
ἐγὼ νοικοκυρὰ».

Μετὰ τὸν γαμβρὸν εἰσέρχεται ἡ νύμφη, ἥς τὸν βραχιόνα λαμβάνει ἐκείνος πρὸ τῆς κλίμακος τότε τὸ πρῶτον, τὴν ὀδηγεῖ παιζόντων τῶν ὀργάνων εἰς σοφᾶν τῆς αἰθούσης, εἰς τὴν τιμητικὴν γωνίαν (μπάσι) πλησίον τοῦ τζακιῦ, καὶ κάθηται παρ' αὐτῆς.

Ἐν τῇ αἰθούσῃ ἐκάθητο χωρὶς οἱ ἄνδρες τῶν γυναικῶν παιζόντων δὲ τῶν ὀργάνων ἐγένετο μι-

κρός χορός εἰς ἃν ὄμως δὲν ἐλάβανον μέρος οἱ νεόνυμφοι. Μετὰ ταῦτα ἐπρώγον πάντες ἐκτὸς τοῦ ζευγούς καὶ ἔφρευγον διασκορπίζοντες εὐχάς, καὶ καταλίποντες γραίαν τινά, συνήθως τὴν τροφὴν τῆς νύμφης, *παρακοιμωμένην*, ἣτις προσέφερεν εἰς τὸ νεαρὸν ζεῦγος *πιτσούριον* ψητὸν ὅπως φάγη, εἶτα δ' ἀποχωροῦσα ἐκοιμάτο εἰς τὸ παρακείμενον δωμάτιον ὅπως μὴ γίνωσι κωφὰ παιδιά. Ἀλλ' ἐνόστοε ὁ γαμβρὸς εἰσερχόμενος εἰς τὴν νυμφικὴν παστάδα ἐβλεπεν ἐκπεπληγμένους ἐπὶ τῆς κλίνης του νοσηλῶς ἐξηπλωμένους δύο τρεῖς γεννάδας ἐκ τῶν στενῶν συγγενῶν του. . . . Καὶ ὁ μὲν γαμβρὸς τοὺς παρεκάλει νὰ φύγωσιν ἐπὶ τέλους, ἀλλ' αὐτοὶ ἀπεκρίνοντο «τάξέ μου», ἕως ὅτου ὁ γαμβρὸς ὑπέσχετο εὐωχίαν—ὄχι τράπεζαν, διότι ἀναφέρεται ὅτι γαμβρὸς ὑποσχέσεις τράπεζαν τοῖς ἔστειλε *ἐὺλινο τραπέζι*, — καὶ οὕτω οἱ ἄστειοι *ἐξεκομπίζοντο*. . .

Ἡ ἐπαύριον. Περὶ τὰς 10 π. μ. τῆς ἐπαύριον ὁ κουμπάρος συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν ὀργάνων μετέβαινεν εἰς τὴν οἰκίαν τῶν γονέων τῆς νύμφης καὶ παραλαμβάνων τὰ γλυκύσματα, ἅτινα εἶχον ἀποστείλει οἱ συγγενεὶς καὶ φίλοι, μετέφερε ταῦτα εἰς τοὺς νεόνυμφους ἐντὸς δίσκων (ταμπλάδων), οὓς ἐβάσραζον ἀρῆνα τέκνα προπορευομένων τῶν ὀργάνων, διὰ τοῦ ἤχου τῶν ὀπείων οἱ νεαροὶ σύζυγοι ἐξύπνουν. . . Ἀναρίθμητα εἶνε τὰ ἄσματα δι' ὧν ἐξύπνουν τοὺς νεόνυμφους, δυνάμενα νὰ ἀποτελέσωσιν ἰδίαν συλλογὴν, οὐδέποτε ὄμως ἐλησμονεῖτο τὸ

«Εὐπνησε, πετροπέδικα,
καὶ τίναχ' τὰ φτερά σου,
καὶ βγάλ' τον τὸν χρυσὸν ἀητὸ
ἀπὸ τὴν ἀγκαλιά σου. . .»

Ἐκ τῶν δίσκων προηγεῖτο εἰς, ὁ καὶ πολιτιμότερος, περιέχων ζεῦγος *πιτσουριῶν* ἐψημένων—δῶρον τοῦτο τῶν γονέων τῆς νύμφης—ἐπὶ πολυτιμοῦ πλάτου, καὶ ἠνωμένων διὰ τοῦ βράμφους αὐτῶν, καθ' ὃν τρόπον φιλοῦσιν ἀλλήλας ἀπεριεσραί' ἦτο δὲ σημεῖον ἰσοβίου ἀγάπης. Ταῦτα ἦσαν προωρισμένα διὰ τὸ μεσημβρινὸν γεῦμα τῶν νεόνυμφων ἐκτὸς τῶν κεφαλῶν ἅς διὰ τοῦ βράμφους συνηνωμένας ἔδενον ἐν ὑφάσματι καὶ τὰς ἐκρέμων εἰς τὸ εἰκόνησμα τῆς Παναγίας. Πλὴν τούτων προσέφερον τοῖς νεόνυμφοις καὶ ζεῦγος ζωντανῶν περιστερῶν λευκῶν. Οἱ συναθροισθέντες συγγενεῖς εὐωχοῦντο εἰς δωμάτιον, μακρὰν τῆς ἀσράτου νύμφης, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κουμπάρου.

Ἐγειρόμενος τοῦ ὕπνου ὁ γαμβρὸς ἔβραινεν τὴν κλίνην διὰ χρημάτων προωρισμένων διὰ τὴν μέλουσαν νὰ εὐ-τροπέσῃ τὴν κλίνην, ἣτις συνήθως ἦτο ἡ παρακοιμωμένη τῆς χθές. Μετὰ τὸ πέρας τῆς εὐωχίας οἱ συγγενεῖς διελύοντο, τὰ δὲ ὄργανα ὠδήγουν τὸν κουμπάρον εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ ἀπεχώρουν. Σημειωτέον ὅτι ἐν ταῖς μετὰ τὸν γάμον κατ' οἶκον διασκεδάσσειν ἐκτὸς τοῦ βιολίου καὶ λαούτου, ἦτο ἐν χρήσει καὶ τὸ *ντέρι* (ντάτρι),

ὄνομαστός δὲ παίκτης τούτου ἐν Ἀθήναις ἦτο ὁ Ἀλαγιάννης ἐξ οὗ καὶ τὸ ἐγχώριον ἄσμα

Ἀλαγιάννη Κωνσταντῆ
Γιατὶ δὲ μιλᾷς καὶ σύ.

Τρίμερα. Τὴν τρίτην ἀπὸ τοῦ γάμου ἡμέραν τὰ ὄργανα ἐπήγαιναν εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ κουμπάρου, ὃν παραλαμβάνοντες ὠδήγουν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ μεθ' οὗ καὶ τινῶν ἀρβύλων συγγενῶν του ἐπισκέπτοντο τοὺς συγγενεῖς τῆς νύμφης εἶτα τοὺς τοῦ γαμβροῦ καὶ τινὰς στενοὺς φίλους· ὅταν ὁ γαμβρὸς χάριν τῶν ἐπισκέψεων τούτων ἀνεχώρει τῆς οἰκίας του, τότε καὶ μόνον τότε ἡ νύμφη ἔπλυνε τὸ πρόσωπον καὶ ἀφήρει τὰ χρυσώματα, ἀνέμενε δὲ τὴν ἐπάνοδον τοῦ συζύγου, ὅστις ἦτο ὁ μόνος ἄνθρωπος ὃν ἐπὶ ὀκτῶ ἡμέρας θὰ ἔβλεπε, μὴδὲ τῆς μητρὸς τῆς ἐξαιρουμένης. Ὁ γαμβρὸς κατὰ τὰς ἐπισκέψεις του ἐλάμβανε δῶρα ἦτοι ἀγγεῖα κρυστάλλινα πλήρη γλυκοῦ, μεταξίνα μαντήλια κτλ., εἶχε δὲ μεθ' ἐκτου ὑπερήθετην ὅπως τὰ μεταφέρει. Τὸ ἔθιμον τοῦτο σώζεται καὶ ἐν τῇ παροιμίᾳ

«Ὅ,τι παρ' ἡ νύφη μ'πρὸς
καὶ ὁ γαμπρὸς ἔς τῆς τρεῖς ἡμέραις».

Οἱ συνοδευόντες τὸν γαμβρὸν ἐκλεπτον συνήθως ἐκ τῆς οἰκίας τῶν συγγενῶν ὀρνίθια, νήσους, ἰνδιάνους, οὓς οὕτοι ἄφρον, ἀπατώμενοι δὴ ἦεν, καὶ τὰ μετέφερον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ, ὅπου ἔφρωγον, πλὴν τῶν νεόνυμφων.

Ὀχτώμερα. Τὸ ἑσπέρας τῆς ὀχθῆς ἀπὸ τοῦ γάμου ἡμέρας, ἣτις ἦτο συνήθως Κυριακὴ, ἐτελεῖτο ἡ τελευταία γαμήλιος τελετὴ τὰ ὀχτώμερα ἢ *πιστρογία*. Πάντες συνέτρωγον παρὰ τοῖς γονεῦσι τῆς νύμφης «στὰ πεθερικά τοῦ γαμβροῦ», εἰς τὸ γεῦμα δὲ τοῦτο παρευρίσκειτο ἐπὶ τέλους ὁ τε γαμβρὸς καὶ ἡ νύμφη, καθαρὰ, ἄνευ χρυσωμάτων, ἀλλὰ πλουσιοπαρόχος ἐστολισμένη, παρέχουσα εἰς κοινήν θέαν τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου τῆς «ἐλευθερα παντὸς βάρους», τότε δὲ ἤκουον καὶ τὴν φωνὴν τῆς, διότι ἀφσύκτως ἔπρεπε νὰ τραγωδήσῃ.

Οὕτω ἐτελείωνεν ἡ τελετὴ τοῦ γάμου.

Ἐπισκέψεις ἐπὶ τοῖς γάμοις δὲν ἔκαμνε τὸ ζεῦγος, ἀλλὰ μόνον μετὰ παρέλευσιν ἑνὸς ἔτους καὶ ἅπαξ μόνον· κατὰ τὰς λοιπὰς δ' ἑορτασίμους ἡμέρας ἐξήρχοντο εἰς ἐπισκέψεις χωρὶς ὁ σύζυγος τῆς συζύγου του, συνήθως δὲ πολλαὶ γυναῖκες ὁμοῦ.

*
* *

Οἱ Ἀθηναῖκοι γάμοι μεγάλως εἶχον κινήσει τὸ ἐνδιαφέρον τῶν περιγητῶν, ὧν τινὲς μὲν περιγραφὰς ἐδημοσίευσαν, τινὲς δὲ εἰκόνας ἔγραψαν· ἐκ τῶν περιγραφῶν ὡς λεπτοειρεστερά εἶνε γνωστὴ ἡμῖν ἡ ἐν τῷ περιοδικῷ «New Monthly Magazine» δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἑλληνικοὶ γάμοι ἐν Ἀθήναις», ἣτις ἀνεδημοσιεύθη εἰς τὸν

21ον τόμον (1828) σελ. 119 του περιοδικού «*Revue Britanique*». Ἡ ἐν λόγῳ περιγραφή εἶνε μὲν μετὰ χάριτος γεγραμμένη ἀλλ' οὐχὶ καὶ μετ' ἀκριβείας· ὁ γράψας φαίνεται ὅτι παρευρέθη εἰς διαφόρους γάμους καὶ ἐξ αὐτῶν συνέβρασε μίαν περιγραφὴν· ἐπειδὴ δὲ φαίνεται ὅτι ἐπεσκέψατο τὰς Ἀθήνας εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν εἶχον ἐγκατασταθῆ καὶ ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, εἰς ἀπομεικρυσμένας συνοικίας Ἀλβανοὶ, εἶδεν ἀλβανικοῦ καὶ ἀθηναϊκοῦ γάμους, καὶ οὕτω ἐν τῇ περιγραφῇ του· τὰ εἰς τὴν νύμφην ἀφορῶντα ἔθιμα εἶνε ἀθηναϊκὰ τὰ δὲ εἰς τὸν γαμβρὸν ἀλβανικὰ· ἐκτὸς ἐν ὃ περιγραφεῖς γάμος ἦτο μικτὸς, τοῦτέστι πτωχὴ κόρη Ἀθηναία—καὶ εἶνε πτωχῆς οἰκογενεῖας γάμος—ὕπανδρεύετο μετ' Ἀλβανοῦ χωρικοῦ, διότι συνέβησαν τοιοῦτοι γάμοι μετὰ τὴν ἐπανάστασιν, ἢ ὅπερ πιθανώτερον, μετ' Ὀπλαρχηγίσκου ἐκ τῶν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἐν Ἀθήναις ἐγκαταστάτων.

Ὅπως διέφερον καθ' ὅλα μέχρι τῆς μικροτέρας λεπτομερείας οἱ ἐντὸς τῶν τειχῶν Ἀθηναῖοι τῶν ἐκτὸς καὶ ἐν τοῖς χωρίοις πλὴν τοῦ Ἀμαρουσίου κατοικούντων Ἀλβανῶν—διότι ἑκατέρω τῶν φυλῶν διέτρηε τὴν γλῶσσαν, τὴν ἐνδυμασίαν, τὰ ἔθνη, τὰ ἔθιμα, τὰς παραδόσεις, τὰ προτερήματα, καὶ τὰ ἐλαττώματα—οὕτω καὶ κατὰ τὴν τέλει τῶν γάμων ὑπῆρχε μεγίστη διαφορά ἢ μάλλον οὐδεμίαν ὁμοιότητα· θὰ προσπαθήσωμεν δὲ νὰ δώσωμεν ἄλλοτε μικρὰν περιγραφὴν τῶν ἀνὰ τὴν Ἀττικὴν ἀλβανικῶν γάμων. Ἡ διαφορά αὕτη ἢ μάλλον ἀντίθεσις τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν ἐθίμων τῶν πρὸ τεσσάρων καὶ ἐπέκεινα αἰῶνων συνοικουσῶν φυλῶν διετηρήθη μέγιστος ἐσχάτων, διατηρεῖται δὲ καὶ ἕδη κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ διὰ πολλοῦς μὲν ἄλλους λόγους, ἰδίως δὲ διὰ τὴν μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως ταπεινότεραν θέσιν τῶν Ἀλβανῶν, ὄντων οἰοῦναι δουλοπαροίκων, καὶ τὴν ἔλθειν συγκοινωνίας.

Ὁ περιηγητὴς λέγει λ. χ. ὅτι διήρχετο πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ ὁ ἀθηναϊκοῦ γάμος ἡκούτων τῶν κυρθάλων καὶ τυμπάνων, ὅπερ ἦτο ἔθος ἀλβανικόν· τύμπανα δὲ ἢ *τούμπανα* ἐν Ἀθήναις δὲν ἦσαν ἐν χρήσει εἰς τοὺς γάμους· ἀλλὰ καὶ ἡ μέχρι βαρβαρότητος ψυχρότης καὶ περισρόνησις τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν γυναῖκα δι' ἣς ἐπιδεικτικῶς δεικνύται ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ἀνδρὸς εἶνε ἀλβανικὴ, πᾶσαν δ' ἀμφιβολίαν αἶρει ἡ περιγραφή τῆς ἐνδυμασίας τοῦ γαμβροῦ ἧτις εἶνε ἀλβανικὴ. Μεταξὺ τῶν παρενοήσεων τοῦ ἀνωμόμου περιηγητοῦ ἀναφέρομεν τὸ ὅτι μικρὰ κόρη προσελθοῦσα κατὰ τὸν γάμον ἐφίλησε τὴν χεῖρα τῆς νύμφης· τοῦτο ἀνεπιβόηθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς ἔθιμον, ἐνῶ ἦτο γεγονός ὅπερ συνέβη ἕνεκα εἰδικοῦ ἐπὶ τοῦ περιγραφέντος γάμου καὶ ἀσημάντου ἴσως λόγου. Ἐν τούτοις μετὰ μεγάλης χάριτος περιγράφει τὸν στολισμὸν τῆς νύμφης. «Ἐἶδον, γράφει, τὴν νύμφην καθημένην μέσῳ πολλῶν ἑλληνίδων φίλων τῆς συν-

ετλείτο ὁ στολισμὸς τῆς· ἡ τροφὸς τῆς (!) ἔδιδε τὸ τελευταῖον χέρι εἰς τὸ πελώριον οἰκοδόμημα τοῦ σκουφώματός τῆς. Ἡ *coiffure*—ἦν ἀποκαλεῖ τὸ παραδοξώτατον τῶν στολισμάτων τοῦ κόσμου—ἐκ τριῶν συγκειμένη ὀροφῶν, ἔφερον δόκλον ἀμφιθέατρον ἐξ ἀνθέων, χρυσομένων χαρτίων, νομισμάτων περασμένων ἐντὸς κλωστῆς κτλ. Ἡ τροφὸς τῆς ἐπιπτεν εἰς τὰ γόνατα πρὸ τοῦ προτύπου τῆς (*modele*) τοῦ ὑπὸ τῶν χειρῶν τῆς διασκευαζομένου καὶ εἰς ἡδυτάτην ἔκστασιν εὐρισκόμενη, προσκάλει τὰς ψήφους τῶν παρισταμένων . . .»

Ὁ περιγραφεῖς γάμος ἐγένετο περὶ τὸ 1828, ὅτε τὸ χρῶσμα τῶν παρειῶν καὶ τοῦ μετώπου ἤρχισε νὰ ἐκλίπη, διὰ τοῦτο ἐνῶ περιγράφει τὸ ψιμυθίωμα καὶ μαύρισμα τῶν θροῦων οὐδένα λόγον κάμνει περὶ χρυσομάτος· καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν ἐχρυσόνονον αἱ νύμφαι ἀλλὰ σπανιώτατα, μία μάλιστα κατὰ τὴν συνοικίαν *Ψυρρῆ* προὐκάλεσε τὸν κοινὸν περιγελῶν καὶ οὕτω αὕτη ἐγένετο ἡ *τελευταία χρυσοῦ νύμφη τῶν Ἀθηνῶν*.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς περιγραφῆς τοῦ ἐν λόγῳ περιηγητοῦ καὶ ὁ ζωγράφος *Dupré (Voyage à Athènes* σελ. 37 εἰκὼν XXIX)—εἰς οὐ παρελάβομεν τὴν κεφαλὴν τῆς νύμφης—ἔγραψεν ἀθηναϊκὸν γάμον· ὑπὸ τὴν 29ην ταύτην εἰκόνα τοῦ λευκώματος, κτήματος ὄντος τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς, ἔχει τὰ ἐξῆς ἐρμηνευτικὰ τῆς εἰκόνης :

«*Pendant qu'un barbier Turc achève la toilette de l'epoux, la mariée attend à la port et dans l'interieur de la cour; elle est entourée d'amies et de curieux, un jeune grec tient devant elle un miroir*». Οὕτω τὸ νὰ ἀναμένη μὲν ἡ νύμφη εἰς τὴν αὐλὴν ὅπως ξυρισθῆ ὁ γαμβρὸς ἦτο ἔθιμον ἀλβανικόν, τὸ νὰ κρατῆ δὲ παῖς ἀτοπτρον ἦτο ἔθιμον ἀθηναϊκόν, ἀλλ' ὡς εἶδομεν, τοῦτο ἐγένετο κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς οἰκίας τῆς νύμφης μόνον εἰς τὴν ἐκκλησίαν μεταβάσιν. Ὁ δὲ ἐκ τῆς *ἐταιρίας τῶν ἐραστῶν* ἐξοχος περιηγητὴς *L. Chandler* προκειμένου περὶ ἀθηναϊκῶν γάμων μεταξὺ ἄλλων λέγει καὶ τὰ ἐξῆς περὶ τοῦ χρυσομάτος τῆς νύμφης : «*La figure et les maines de la mariée ent grossierement barbouillées de peintures, et j'en ai vu une dont les joues et le front était eut couvert de failles d'or*».

Ὀλίγιστα σχετικῶς ἀναφέρουσι περὶ τῶν ἀθηναϊκῶν γάμων οἱ περιηγηταὶ *Spon* καὶ *Wheler*. «*Αἱ παρθέναι, λέγει ὁ Spon, δὲν ἐξέρχονται ποσῶς τῆς οἰκίας των, οἱ δὲ ἐρωτόληπτοι ἀναγκάζονται νὰ ἐκδηλώσι τὸν ἔρωτά των, διὰ προσξενητῶν καὶ διὰ τρίτου ἐκ τῶν πλησιεστάτων εἰς αὐτάς, ὅστις δὲν δύναται νὰ εἶνε ἡ συγγενής τις. Ὁ πρόξενος *Giraud*, ὅστις ἐνυμφεῖθι ἐνάρετον Ἑλληνίδα ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Παλαιολόγων, ἀνηκόντων, ὡς πᾶς τις*

γνωρίζει, εἰς διάσημον οἰκογένειαν, δούσαν καὶ αὐτοκρατορίστας εἰς Κωνσταντινούπολιν, μ' ἐθεβαίωσεν ὅτι καὶ αὐτὸς ὑπήχθη εἰς τὴν κοινὴν συνήθειαν, καὶ ὅτι δὲν εἶδε τὴν σύζυγόν του εἰμὴ τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου του. Κατὰ τὴν ἡμέραν ὁμοίως τοῦ γάμου περιφέρουσιν αὐτὰς πολὺ· καίτοι δὲ δὲν ἔχουσι νὰ διανύσωσι μακρὸν δρόμον, μολαταῦτα πολὺν χρόνον δαπανῶσι, περιπατοῦσαι βραδύτατα ἵνα μεταβῶσιν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας μέχρι τῆς οἰκίας τοῦ γαμβροῦ τῆ συνοδεία *ζουρνάδων*, *ντεφίων*, καὶ ἄλλων ὀργάνων, ἅτινα προηγοῦνται. Κατὰ τὴν τελευτὴν τοῦ γάμου καὶ τὴν πορείαν ἡ νύμφη φέρει ὑπερμεγέθη κορώναν ἐξ ἀργυρῶν δικτύων καὶ μαργαριτῶν, ἥτις τὴν ἐνοχλεῖ ὑπερβολικὰ καὶ πολὺ τὴν πιέζει.

Ἄλλ' ἡ ἑορτὴ δὲν θὰ εἶνε ὠραία ἐὰν ἡ νύμφη δὲν εἶνε ἐφιμυθιωμένη ἢ μᾶλλον ἀλειμμένη εἰς μέγαν βαθμόν. . . »

Ἐπίσης καὶ ὁ Wheler μόλις μικρὰν παράγραφον ἀφιερῶ εἰς τοὺς ἀθηναϊκοὺς γάμους.

«Ὅταν παρθένος τις ὑπανδρεύεται, λέγει, τὴν ὀδηγοῦσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν πλουσίως ἐστολισμένην, ἀναλόγως πρὸς τὴν περιουσίαν της καὶ τὴν οἰκογένειάν της, ἀλλὰ τὸ πρόσωπόν της εἶνε τοσοῦτον φρικωδῶς ἀλειμμένον διὰ πολλῶν ζωγραφιῶν, ὥστε θὰ ἦτο δυσχερὲς νὰ δρίσωμεν ἐὰν αὕτη σύγκριται ἐκ σαρκὸς καὶ αἵματος, ἢ ἂν εἶνε ἄγαλμα γύψινον· ἐπιστρέφει ἐκ τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ, φοροῦσα μεγάλην κορώναν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, συνοδευομένη ὑφ' ὄλων τῶν οἰκειῶν καὶ τῶν στενῶν συγγενῶν της, μετὰ *ζουρνάδων* καὶ *ντεφίων* καὶ ἄλλων ὀργάνων, ἅτινα τὴν ὀδηγοῦσι τόσον βραδέως, ὥστε μόλις δύναται τις νὰ διακρίνῃ ὅτι βαδίζει. Μόλις εἰσέρχεται εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ συζύγου της, ῥίπτουσι διὰ τῶν παραθύρων τραγῆματα πρὸς τὸ πλῆθος ὅπερ συνωστίζεται εἰς τὴν θύραν».

Ἐραϊκὴν καὶ πλήρη εἰκόνα τελευτῆς ἐπισήμου ἀθηναϊκοῦ γάμου εἶχε ζωγραφῆσι ἐν ἔτει 1812 ὁ Βύρων· καὶ ἀντίγραφον μὲν δὲν ἠθέλησεν νὰ δώσῃ, ὀργισθεὶς διότι ἔνεκα προλήψεων κοινωνικῶν καὶ θρησκευτικῶν δὲν ἐγένετο δεκτὸς ὡς παράνυμφος, ἀλλὰ ποία ἄρα γέ ἡ τύχη τοῦ πρωτοτύπου; . .

Δ. Γρ. Κ.

ΦΕΡΑΙΝΑΝΔΟΣ ΛΕΣΣΕΥ

Θέλετε νὰ ἰδῆτε ἐκ τοῦ πλησίον τὸν Τιτᾶνα τοῦτον; Ἀνέλθετε εἰς τὸ τρίτον πάτωμα τῆς ἐν τῇ δὲφ *Richepanse* οἰκίας, ὑπ' ἀρ. 9. Θὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιόν ὑμῶν ἀνὴρ μικρόσωμος, ζωηρὸς, ταχυκίνητος. Εἶνε αὐτός. Τὸ ὑπὸ τοῦ Εὐρώου τῶν ὠκεανῶν καὶ τοῦ Σιαρῶν τῶν ἐρήμων κεκαυμένον πρόσωπόν του φωτίζεται ὑπὸ δύο ἀστραπηθόλων καὶ μελανῶν ὡς γαγάτης ὀφθαλμῶν. Βλέπων τις τὸν μύστακα αὐτοῦ καὶ τὰς ὀφθαλμοὺς διατηροῦντα ἔτι τὴ μελαν χρωμὰ των, ἐνῶ ἡ κόμη του ἤρξατο λευκαιομένη, τὸν ἐκλαμβάνει ὡς νεαρὸν λοχίαν

τῆς γαλλικῆς φρουρᾶς. Ἐπὶ πολὺ ἐνόμιζον ὅτι ἔπασσε διὰ λευκοκόνεως τὴν κόμην καὶ ἔβαφε τὴν γενειάδα. Τὸ εἶπον μάλιστα καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον ἐσχάτως ἐν τινι συναναστροφῇ.

Ἐμειδίασε, καὶ δεῖξας τοὺς ἐν καλῇ καταστάσει διατηρουμένους ἔτι τριάκοντα δύο ὀδόντας του ἀπήντησε·

— Καὶ ἂν ἦθελον, δὲν εἶχον τὸν καιρὸν νὰ τὸ πράξω.

Ἐν τῷ μετρίῳ ἐκείνῳ δωματίῳ, ἐπὶ τινος τραπέζης, ἐσχεδιάσθησαν αἱ ἐργασίαι τῆς τομῆς τοῦ Σουέζ. Ἐκεῖ ἤρχοντο καὶ ἔρχονται, μηχανικοὶ, ἐργολάβοι, πρίγκιπες ἔτι, καὶ τὸ μέτρον τοῦ ἐνδικιτήματος, ἀντιτίθεται εἰς τὸ αἰώνιον μεγαλεῖον τοῦ ἐν αὐτῷ ἐπεξεργασθέντος ἔργου.

Ἄν γίνετε δεκτὸς — ὅπερ δὲν εἶνε δύσκολον, διότι οὐδέποτε ἐξοχότης ὑπῆρξε μᾶλλον εὐπρόσιτος — μὴ ἐλπίζετε νὰ ἀπολαύσητε ἀπολύτως τῆς προσοχῆς τοῦ κ. Λεσσέψ. Μόλις ἀρχίστητε τὴν συνομιλίαν, καὶ ἰδοὺ αἱ θύραι ἀνοίγόμεναι καὶ νέφος — τί λέγω; — χεῖμαρρος παιδιῶν θὰ πλημμυρήσῃ τοὺς πόδας σας. Θὰ ἐνθυμηθῆτε ἀκουσίως τὴν ἔξοδον ἐκ τοῦ τουρκικοῦ σχολείου, μίαν ἐκ τῶν ὠραιότερων σελίδων τοῦ *Decampes*. Ὁ καθαρῶς ἀνατολικὸς τύπος τῶν παιδιῶν θὰ συμπληρώσῃ τὴν ἀπάτην. Θὰ ἀντηχήσωσι μετ' οὐ πολὺ φωναὶ ἐκκοφωτικά. Δύο τροφοὶ θὰ εἰσέλθωσι φέρουσαι δύο μωρὰ εἰς τὰς ἀγκάλας των, καὶ τὸ πλῆθος τοῦτο τῶν ἀρρένων καὶ θηλέων κληρονόμων θὰ καλῶσι *μαμπά*, τὸν δυνάμενον νὰ εἶνε πρόππακός των! Αὐτὸς δὲ ἤρμεος θὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν φράσιν, ἣν εἶχεν ἀρχίσει, καὶ θὰ φανῇ ἐκπληττόμενος διὰ τὴν ἐνόχλησιν, ἣν θὰ σᾶς παράσχουσιν οἱ μικροὶ θορυβοποιοὶ ἐκεῖνοι, κρυπτόμενοι ὀπισθεν τῶν ἐπίπλων, ἀνατρέποντες τὰς τραπέζας, ἐπισειόντες ῥάβδους, καὶ τύποντες ἀλλήλους διὰ τῶν ἀλεξίβροχιῶν.— Πάντα τὰ παιδιά ταῦτα εἶνε γυμνόποδα, ὅσον καὶ ἂν εἶνε τὸ ψῆχος, — καὶ ὁμοίως οὐδέποτε βήχουσιν, οὐδέποτε ἔχουσι συνάγγην. . . ἔχουσι τὴν ῥίνα ξηρὰν ὡς τὴν ἐκ τοῦ στελέχους τῶν δένδρων ἐξαγομένην ἴσκαν. Ἡ κυρία Λεσσέψ διεμαρτυρήθη ἐπὶ μακρὸν κατὰ τοῦ ἄγαν σπαρτιατικοῦ τούτου συστήματος· ἀλλ' ὁ σύζυγός της ἐπέμεινε.

Μεθ' ὅλας τὰς ἐνασχολήσεις καὶ τὰ σχέδιά του ὁ κ. Λεσσέψ φροντίζει μεγάλως περὶ τῶν νεοσσῶν του. Ἐν τῶν μικρῶν τούτων — ὧν τὸ πρῶτον εἶνε πενταετὲς—εἶχεν ἐσχάτως εἰς τὴν ἄκρην τοῦ δακτύλου μικρὸν σπυρίον, ὅπερ ὠρμάσκει ἔδει ν' ἀνοίγῃ διὰ κεντήματος βελόνης. Ὁ κ. Λεσσέψ ὠπλίσθη διὰ φλεβοτόμου. Ἡ σύζυγός του παροῦσα ἐφοβεῖτο μήπως στερεῖται τῆς ἀπαιτουμένης ἀσφαλείας τῆς χειρὸς.

— Καὶ πῶς! — εἶπεν ὁ αὐτοσχέδιος χειρουργὸς — φοβεῖσαι; Ἀποῦ ἔκοψα τὸν ἰσθμὸν τοῦ Σουέζ, θὰ εἰμπορῶ νὰ κόψω καὶ τὸ μικρὸν τοῦτο ἐξόγκωμα!